

שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת כי תצא תשע"ה:

הערות קצרות למעשה בדין שמיטת כספים ופרוזבול

- א. מצות עשה מן התורה להשמיט את החובות בסוף שנת השביעית, וכן נצטוינו באיסור לאו שלא ליגוש את החובות לאחר השביעית.
- אולם בזמן הזה (שבטלו היובלות כיון שאין רוב ישראל על אדמתם) אין נוהגת מצות שביעית אלא מדברי סופרים¹.
- ב. לדעת רוב הפוסקים עם כניסת שנת השמינית פקעו החובות מאליהם, גם אם אין המלוה רוצה בכך, ואם גובם המלוה לאחר מכן עובר הוא מלבד איסור "לא יגוש" גם על איסור גזל².
- ג. דנו פוסקי זמננו³ איך הדין כשהמלוה והלוה אינם באותה ארץ, ויש הבדל זמן בין הארצות, מתי פוקעים החובות האם לפי מקום המלוה או מקום הלוה, או לפי ארץ ישראל, ובפשטות מקום המלוה קובע⁴.
- ד. לדעת רוב הפוסקים מכיון ששמיטת כספים חובת הגוף היא נוהגת היא אף בחו"ל, אולם היו מקומות בחו"ל שלא נהגו בכך, והאריכו הפוסקים הראשונים והאחרונים ליישב את טעם המנהג בכמה אנפי, [ויש שכתבו שלא תיקנו חכמים רק בארץ ישראל (ויש כתבו שתיקנו בארץ ישראל ובארצות הסמוכות לה), משום שלא תיקנו זכר לשמיטה רק במקום שנוהגת אף שמיטת קרקעות, שלא תיקנו זכר לשמיטה לחצאינן], ולדינא יש לכתוב פרוזבול אף בחו"ל⁵.
- ה. גם נשים חייבות בשמיטת כספים⁶, ולענין קטנים נחלקו האחרונים⁷.
- ו. אין שמיטה משמטת אלא חובות שהגיע זמן פרעונם קודם ר"ה, אולם חובות שזמן פרעונם לאחר ר"ה אין שביעית משמטתם.
- ז. אף המלוה בסתם בתוך ל' יום לשביעית, מכיון ש"סתם הלואה שלושים יום" לא הגיע א"כ זמן הפרעון קודם ר"ה, ואין שביעית משמטתו. (כן הוא לרוב הפוסקים, אולם יש החולקים בכך).
- ח. שביעית משמטת בין חובות של כסף, בין חובות של מאכלים וכדו'.

¹ נחלקו רבי וחכמים (בכמה מקומות בש"ס) האם השמיטה תלויה ביובל, ולרוב הראשונים הלכה כרבי שאין שמיטה מדין תורה ללא יובל.

² עיין דרך אמונה ס"ק ה'.

³ בשו"ת מנחת שלמה הסתפק בזה, וצידד יותר שמקום המלוה קובע, ובשו"ת שבט הלוי צידד שזמן ארץ ישראל קובע.

⁴ כ"כ בס' שבות יצחק בשם הגריש"א.

⁵ והרבה מהטעמים שכתבו הפוסקים לא שייכים כיום, וכמבואר למעין.

⁶ וכדמוכח ממה שדנו בגמ' האם שמיטה משמטת את הכתובה.

⁷ עיין תומים שדן לפטור משום שאינם בני חיובא, ובאחרונים דנו שמכיון ששמיטה אפקעתא דמלכא י"ל שאף חובם נפקע, וכדמוכח לכאן ממה שאמרו שיתומים קטנים אינם צריכים פרוזבול שר"ג וב"ד אביהם של יתומים, הרי שבלא"ה תשטט השביעית את חובם, ועיין דרך אמונה בביאור ההלכה בראש הפרק.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

- ט. "פקדונות" שבבנק דין הלוואה עליהם (מכיון שאין אותו הכסף שהופקד חוזר, אלא כסף אחר חוזר תמורתו, גם מכיון שאחריות אונס וכו' על הבנק), אולם במקום שנכתב שטר עיסקא כדין, הרי רק חציו של הכסף ניתן בהלוואה, וחציו השני ניתן כפקדון, וא"כ אין משמט אלא חצי מהסכום שבבנק. אמנם יש שדנו מכמה סברות שאין השביעית משמטת חובות של הבנק⁸, ועיין בהערה, ולמעשה הכריעו פוסקי זמננו להחמיר בכך, ולכתוב פרוזבול אף על הכספים שבבנק.
- י. הלל תיקן פרוזבול, שענינו שיודיע המלוה לבית דין שברצונו לגבות את החובות וירשוהו ב"ד לגבות את החובות, ואז יותר לו לגבות את החובות ברשות ב"ד⁹.
- יא. נחלקו הראשונים, האם פרוזבול מועיל רק מטעם ששמיטת כספים נוהגת כיום זכר למצות שביעית ו"הם אמרו והם אמרו", או אף כששמיטה נהגה מן התורה הועיל פרוזבול מדין "הפקר ב"ד הפקר"¹⁰.
- יב. נחלקו הראשונים האם הפרוזבול נכתב בפני כל שלשה (המבינים ענין השביעית והפרוזבול), או שאין נכתב אלא בפני ב"ד חשוב (שהמחוהו רבים עליהם), ולהלכה נחלקו בזה השו"ע (שהחמיר בכך) עם הרמ"א (שהיקל בכך).
- יג. עוד היקל הרמ"א שא"צ לכתוב פרוזבול, ודי לומר בפני ג' את נוסח הפרוזבול, אולם לכתחילה נוהגים להחמיר ולכתוב שטר פרוזבול.
- יד. יש מן הפוסקים הסוברים שאף אם צריך ב"ד חשוב לפרוזבול, אין צריך כל אדם לבוא לפנייהם, אלא יכול למסור לב' עדים (ויש המצריכים ג') שחובותיו מסורים לב"ד חשוב, וכן נהגו בני ספרד.
- טו. יש מפוסקי הדורות האחרונים שנקטו שראוי אף לבני אשכנז (בארץ ישראל) להחמיר כדעת השו"ע ולכתוב נוסח פרוזבול שבו מסירה לב"ד חשוב, ויש שכתבו¹¹ נוסח המשלב בו גם מסירה לב"ד חשוב, וגם מסירה לג' שמוסר בפניהם, ועיין הערה¹².

⁸ יש שדנו ע"פ דברי התומים שדן שאין שביעית משמטת חוב של יתומים, מכיון שאין עליהם שעבוד הגוף ורק שעבוד נכסים (ולא קרינן בהו לא יגוש איש את רעהו), וכן בבנק שהוא חברה בע"מ אין שעבוד הגוף על אף אדם, אולם עיקר דברי התומים אינם מוסכמים, ואכ"מ.

[ויש להעיר דלכאול לפי דבריו ה"ה דלא ינהג בבנק דין ריבית, דמה"ט אין כאן "אחיו", ולא קי"ל הכי, ואכ"מ].
יש שדנו, שמכיון שבכניסת היום יכול למשוך את החוב בכספומט, הרי זה כחוב שיש עליו משכון שאינו משמט (דממעטין מ"ואת אשר יהי לך את אחיך...") ולא של אחיך בידך, אמנם יש לדון דבהרבה מקרים אינו יכול משוך את כל הכסף שבחשבון בכספומט, וגם סוף כל סוף אין לו שום דבר בידו, ולא דמי למשכון.

⁹ וכעין זה דנו, שמכיון שיכול לכתוב צ'ק על כל הסכום הו"ל כמשכון, וגם בזה יש לדחות כנ"ל.
מן התורה (להרבה ראשונים) אם מסר החובות ממש לב"ד שהם יגבו אותם, אין השביעית משמטת, והלל תיקן שאף פרוזבול מהני, ודנו האחרונים האם גדר הפרוזבול הוא כעין מסירת השטרות לב"ד, או מסירת דברים בעלמא, וכתבו שנחלקו בדבר הראשונים, ואכ"מ.

¹⁰ נחלקו בדבר רש"י ותוס' וכן הרמב"ם והראב"ד.

¹¹ שבות יצחק בשם הגריש"א.

¹² כידוע החמירו בזה החזו"א והגריש"א, ולכאול יש לדון דאף הרמ"א שכתב שיש להקל בזה בזה"ל לא היקל אלא בחו"ל ולא באר"י, ועיין.

עוד דנו שאם ילוה בן אשכנז לבן ספרד, יטעון הלה קים לי שאין פרוזבול מהני ולא ישלם לו.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

טז. באחרונים דנו האם יכולים הדיינים להיות קרוביו של הלוה או המלוה¹³, ולמעשה מן הראוי להחמיר בכך¹⁴, וכ"ש שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה¹⁵, ולא יהיו נשים או פסולים לדון מסיבה אחרת. יז. יש מן הפוסקים שהחמירו לא לכתוב פרוזבול בלילה, ומעיקר הדין יש להקל בכך. יח. דנו האחרונים אם מועיל פרוזבול ע"י שליח¹⁶, ולמעשה מורים להקל בזה, אם כי מהודר יותר לעשות פרוזבול בעצמו¹⁷. ועל כן מי שיש חובות החייבים לבני ביתו שהגיע זמן פרעונם ואין לו חלק בהם, יוסיף בפרוזבול שהוא עושה אותו אף עבור בני ביתו. יט. אין כותבים פרוזבול אלא אם יש ללוה קרקע, ואם אין לו מזכה לו המלוה קרקע. כ. אמנם לא מצוי שאין ללוה קרקע, כי אף הגר בשכירות נחשב שיש לו קרקע, ואין הדבר שייך רק בגר אצל חבירו בתור טובה, כשהלה יכול לסלקו בכל עת. (אמנם לענין בחורי ישיבה דנו פוסקי זמננו¹⁸, ועיין בהערה). כא. אין הפרוזבול מועיל לחובות שנוצרו אחר כתיבתו, ולכן אין כדאי לכתבו מדי מוקדם קודם ר"ה. כב. ולאור הנ"ל מי שכתב פרוזבול בער"ה ובמשך היום הועברו כספים נוספים לחשבונו, יכתוב פרוזבול חדש. כג. מי שנזכר סמוך ללילה שלא עשה פרוזבול, יאמר בפני שלשה "מוסרני לכם הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה". כד. ויש עיצה נוספת, שיאמר בפני ב' בני אדם שהוא מוותר על זכות גבייתו לחובות עד מוצאי ראש השנה¹⁹. כה. יש מן האחרונים²⁰ שכתבו שמן הראוי לקיים בחוב אחד את מצות השמיטה כדין, ועל כן מן הראוי להלוות עוד הלוואה לאחר כתיבת הפרוזבול ולשמטה, או לכתוב בפרוזבול חוץ מחובו של פלוני. כו. מי שלא כתב פרוזבול ובא הלוה להחזיר חובו לאחר השמיטה יאמר המלוה "משמט אני", אמר הלוה "אף על פי כן" יקבל ממנו, וצריך הלוה לומר "שלי הם ובמתנה אני נותנם", ולוה המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו.

¹³ בתומים הסתפק בכך, ובשם המהריק"ש כתבו להקל בזה וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק, ובס' שבות יצחק כתב לדינא בשם הגריש"א להחמיר בזה.
¹⁴ והמוסרים דבריהם ע"י עדים לב"ד הגדול, בודאי שא"א שיהיו העדים קרובים אליהם.
¹⁵ וכשם שמצינו בהתרת נדרים שמותר שיהיו הדיינים קרובים למתיר, משום שאין כאן דין, אולם צריכים להיות כשרים לדון בעלמא, כדי שיהי שם ב"ד עליהם.
¹⁶ שיש שדנו לפסלו משום ש"מילי לא מימסרי לשליח", והדבר תלוי בנידון אי אף בשליח אחד אמר' הכי, ואכ"מ. עיין שבות יצחק.
¹⁷ שיש לדון שמכיון שהוריו משלמים עבורו נקרא הוא שוכר, ומאידך יש לדון דמכיון שלא שכר חדר מסוים ואפשר להעבירו לחדרים אחרים לא מיקרי שוכר וכו', ובס' שבות יצחק כתב בשם הגריש"א להחמיר בזה.
¹⁸ עיין שבות יצחק.
¹⁹ כ"כ הבן איש חי ועוד אחרונים.